

Strategije suočavanja učenika osnovnih škola s neuspjehom u školi

Mensada Brkan

SAŽETAK: Cilj rada bio je da se utvrde strategije koje učenici petih i osmih razreda (N=761) Hercegovačko-neretvanskog kantona po planu i programu na bosanskom jeziku najčešće primjenjuju kada se suočavaju s neuspjehom u školi. S ciljem provedbe ovog problema, postavili smo četiri hipoteze na osnovu kojih smo bazirali cjelokupno istraživanje unutar upitnika „Strategija suočavanja s neuspjehom u školi“ i uz pomoć fokus grupa. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da učesnici istraživanja najviše koriste strategije Rješavanja problema, ali da veliki značaj imaju i strategije Emocionalnih reakcija i Zaboravljanja koje su najčešće prisutne kod dječaka, učenika osmih razreda kao i svih učenika koji ne prolaze odličnim uspjehom. Međutim, kako najveći broj naših učenika prolazi odličnim uspjehom, najčešća strategija suočavanja je strategija Rješavanje problema (N=388).

Ključne riječi: *strategije suočavanja, učenici, neuspjeh u školi*

Coping Strategies of Primary School Students with School Failure

ABSTRACT: This study identifies the coping strategies that fifth and eight grade students (N = 761) of the HNK-a curriculum in Bosnian language, most commonly apply when they are facing failure at school. In order to implement this problem, we put forward four hypotheses. The whole research is based within the Failure and School coping questionnaire and with the help of a focus group. The results of this study indicate that the research participants mostly use the Problem Solving strategies, but that Emotional Reaction and Forgetting strategies are more commonly used by boys, eight grade students and all students that don't have the best grade. However, most of our students have excellent grades, that's why the most used coping strategy is Problem Solving strategy (N = 388).

Keywords: *coping strategy, students, school failure*

UVOD

Stres i suočavanje sa stresom dio su našeg svakodnevnog života. Uspješno suočavanje sa stresom uključuje rješavanje problema i smanjivanje neugodnih osjećaja izazvanih stresnom situacijom. Koja će strategija biti odabrana, zavisi o osobinama pojedinca, ali i stresne situacije. Dva su osnovna načina suočavanja sa stresom: suočavanje usmjereno na problem i suočavanje usmjereno na emocije (Moos, 1990). Svaki čovjek tokom svog života ima tranzicijske periode i događaje koji obilježavaju određeni period u životu. Tokom osnovnog školovanja, pored polaska u prvi razred najveću promjenu djeca doživljavaju u petom i osmom razredu, kada umjesto učiteljice dobiju nastavnike i kada dolaze novi predmeti s kojima se nisu susreli, te priprema za srednju školu. Brojne promjene uključuju i ulazak u pubertet. Pored već navedenih možemo spomenuti i promjene u porodičnim odnosima, i odnosima s prijateljima. U tom periodu škola i grupa vršnjaka predstavljaju vrlo važne faktore socijalizacije koji su po važnosti odmah nakon porodičnog konteksta (Lacković-Grgin, 2000). Zbog važnosti utjecaja škole na život djeteta, odlučili smo da provedemo ovo istraživanje i pobliže uvidimo kako strategije suočavanja s neuspjehom u školi djeluju na djecu i njihov razvoj. Ne postoji mnogo istraživanja na ovu temu kada su u pitanju djeca u osnovnim školama, te su zbog toga

naši izvori ograničeni. Postoji mnogo sličnih istraživanja, ali s djecom koja pohađaju srednju školu, ili se upoređuje prelazak iz osnovne u srednju školu, a ta činjenica daje još veći značaj ovom istraživanju.

SUOČAVANJE SA STRESOM

Suočavanje sa stresom se odnosi na različite oblike ponašanja koje pojedinac koristi u odgovaranju na stresne situacije s ciljem da umanjí učinke tih stresnih događaja. Copeland i Hess (1995; prema Vulić-Prtorić, 1998) naglašavaju da stilovi suočavanja koji se razvijaju u mlađoj dobi imaju veliku ulogu na način kojim će se pojedinac nositi s novim događajima i kasnije u životu. Lazarus i Folkman (1984) navode da se suočavanje javlja samo onda kada zahtjevi situacije prelaze okvire uobičajenih napora koji ne zahtijevaju posebne mehanizme prilagodbe. Navode dva osnovna načina suočavanja sa stresom: suočavanje usmjereno na probleme koje uključuje aktivnost, tj. rješavanje problema ili poduzimanje akcije pa se ovaj način uglavnom koristi kad osoba procijeni da može kontrolirati ishode stresnog događaja, dok suočavanje usmjereno na emocije prevladava u situacijama koje se procjenjuju nekontrolabilnima. Funkcija suočavanja usmjerenog na problem je mijenjanje odnosa osobe i okoline direktnim djelovanjem ili kognitivnim restrukturiranjem, dok je funkcija emocijama usmjerenog suočavanja smanjivanje stresnog doživljaja

i/ili promjena interpretacije događaja. Neki istraživači (npr. Amirkhan, 1990; Endler i Parker, 1990) smatraju da uz ova dva načina suočavanja sa stresom postoji i treći, a to je izbjegavanje. Izbjegavanje uključuje odvratanje pažnje od izvora stresa ili nereagiranje na stresor (Kohlmann, Weidner i Messina, 1996). Suočavanje djece i adolescenata se razlikuje od suočavanja odraslih jer oni više ovise o drugim ljudima i okolini, a vezano je i za specifičnosti njihova kognitivnog razvoja (Kardum i Krapić, 2001; prema Kalebić Maglica, 2006).

SUOČAVANJE SA STRESOM U OSNOVNOJ ŠKOLI

Sposobnost generiranja različitih rješenja problema javlja se oko četvrte godine i traje cijeli život. Djeca mlađe školske dobi se teže od odraslih suočavaju sa stresnim situacijama. U usporedbi s odraslima, imaju manje znanja na temelju kojeg mogu donijeti odluku, manje obrambenih mehanizama te više strahova i fantazija koji utječu na njihovo opažanje situacije (Rijevec, 1996). Zbog toga su djeca manje otporna na stres i sklonija reagiranju na neprilagođeniji način. Djeca i adolescenti doživljavaju veliki broj stresova kojima je uzrok neuspjeh u školi, problemi s vršnjacima kao i mnogi drugi (Spirito i sur., 1988; Causey i Dubow, 1992; Brodzinsky i sur., 1992; Halstead, Johnson i Cunningham, 1993). Band i Weisz (1988) otkrili su da se stilovi suočavanja kod djece razlikuju ovisno o dobi: s porastom dobi smanjuje se primarno suočavanje (direktno rješavanje problema, agresija usmjerena na rješenje problema, izbjegavanje problema), a povećava se sekundarno suočavanje (socijalna/duhovna podrška, izbjegavanje neugodnih emocija, razmišljanje).

Spolne razlike u suočavanju sa stresom u adolescenata pronađene su u istraživanju Pattersona i McCubbina (1987) koji su utvrdili da djevojčice više upotrebljavaju socijalnu podršku, rješavanje problema, ulažu u bliska prijateljstva i više se oslanjaju same na sebe nego dječaci. Premda se dječaci i djevojčice jednom dijelom suočavaju sa sličnim stresovima, postoje i neke stresne situacije koje su različite. Također, dječaci i djevojčice su različito socijalizirani kada su u pitanju očekivanja o prikladnim i neprikladnim strategijama suočavanja i dječaci i djevojčice različito su nagrađivani i kažnjavani za uspješno i neuspješno suočavanje sa stresom (Ingrid Brdar, 1996).

Knapp (1991) nalazi da se mlađa djeca pretežno oslanjaju na ponašajne strategije usmjerene na problem, dok adolescenti nastoje koristiti kognitivne strategije i suočavanje usmjereno na emocije. U svom istraživanju Kalebić Maglica (2006) tvrdi da učenici prvih razreda srednje škole, za razliku od učenika osmih razreda osnovne škole, u većoj mjeri koriste emocijama usmjereno suočavanje, što objašnjava time da se učenici prvih razreda susreću s brojnim stresnim situacijama koje su za njih nove.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj ovog istraživanja je utvrditi koju strategiju suočavanja s neuspjehom u školi najčešće koriste naši učesnici. Na temelju navedenih teorijskih pretpostavki i rezultata dosadašnjih istraživanja, formulirani su sljedeći specifični problemi i hipoteze:

1. Utvrditi koju strategiju učenici najčešće koriste kada se suočavaju s lošom ocjenom.
Hipoteza 1: Mlađa djeca (12-15) se pretežno oslanjaju na ponašajne strategije usmjerene na problem, dok adolescenti nastoje koristiti kognitivne strategije i suočavanje usmjereno na emocije (Knapp, 1991).
2. Utvrditi da li postoji statistički značajna razlika u tome koju strategiju češće koriste dječaci u odnosu na djevojčice.
Hipoteza 2: Pretpostavlja se da će postojati statistički značajna razlika između dječaka i djevojčica u svim strategijama suočavanja s neuspjehom u školi, osim u socijalnoj podršci (Ingrid Brdar, 1996).
3. Utvrditi postojanje statistički značajne razlike u korištenju različitih strategija među učenicima u odnosu na školski uspjeh.
Hipoteza 3: Učenici s boljim prosjekom ocjena češće upotrebljavaju strategiju rješavanja problema i samookrivljanja (Ingrid Brdar, 1996).
4. Utvrditi da li postoji statistički značajna razlika između učenika petih i osmih razreda u odnosu na to koju strategiju više koriste.
Hipoteza 4: Mlađi učenici su više skloni korištenju strategije rješavanja problema (Renk i Crasesy, 2003; Rijevec i Brdar, 1997).

METODOLOGIJA

Ispitanici

U istraživanju su učestvovali učenici petih i osmih razreda Hercegovačko-neretvanskog kantona, po planu i programu na bosanskom jeziku (N=761 od ukupnog broja učenika svih petih i osmih razreda N=1256). Naglašeno im je da je istraživanje anonimno, te smo učenike zamolili za potpunu saradnju i iskrenost. U istraživanju je učestvovao skoro podjednak broj dječaka i djevojčica (N=380) i djevojčica (N=381).

Instrumentarij i postupak

Tokom aprila i maja 2019. godine proveli smo upitnik „Strategija suočavanja s neuspjehom u školi“. Tokom oktobra 2019. godine smo proveli fokus grupe unutar kojih su ispitanici prvo popunili osnovne sociodemografske podatke koju su nam bili potrebni, nakon toga su popunili upitnik o strategijama suočavanja s neuspjehom u školi. Pored pismenih uputa o popunjavanju, ispitanici su i usmeno bili upoznati s postupkom. U fokus grupi je učestvovalo pet škola (po deset učenika šestog i deset učenika devetog razreda). To su bili učenici koji su tokom prošle školske godine popunili spomenute upitnike.

Upitnik strategija suočavanja s neuspjehom u školi

Ova verzija upitnika primijenjena u istraživanju objavljenom u radu: Brdar, I., Lončarić, D., (2004). Suočavanje s akademskim stresom i aktivnosti u slobodnom vremenu učenika, Društvena istraživanja, br. 6 (74), 2004, 967-988. Upitnik sadrži 42 čestice, pri čemu strategija Rješavanja problema ima dvanaest čestica, strategija Emocionalnih reakcija jedanaest, strategija Socijalne podrške šest, strategija Zaboravljanja osam i strategija Roditelji pet čestica.

Nakon provedene faktorske analize rezultat ispitanika na svakoj pod ljestvici određen je kao prosjek procjena na tvrdnjama koje su sačinjavale pojedinu podljestvicu. Zadatak učesnika bio je odrediti svoj stepen slaganja s tvrdnjom na skali raspona od pet stepeni (1 znači uopće se ne odnosi na mene, a 5 u potpunosti se odnosi na mene).

REZULTATI I RASPRAVA

Prikupljeni podaci su obrađeni pomoću programa za statističku obradu podataka IBM SPSS Statistic verzija 14 za operativni sistem Windows. Da bi se odgovorilo na određene probleme, provedeno je nekoliko deskriptivnih i frekvencijskih analiza, kao i krostabulacija ali i poređenje aritmetičkih sredina.

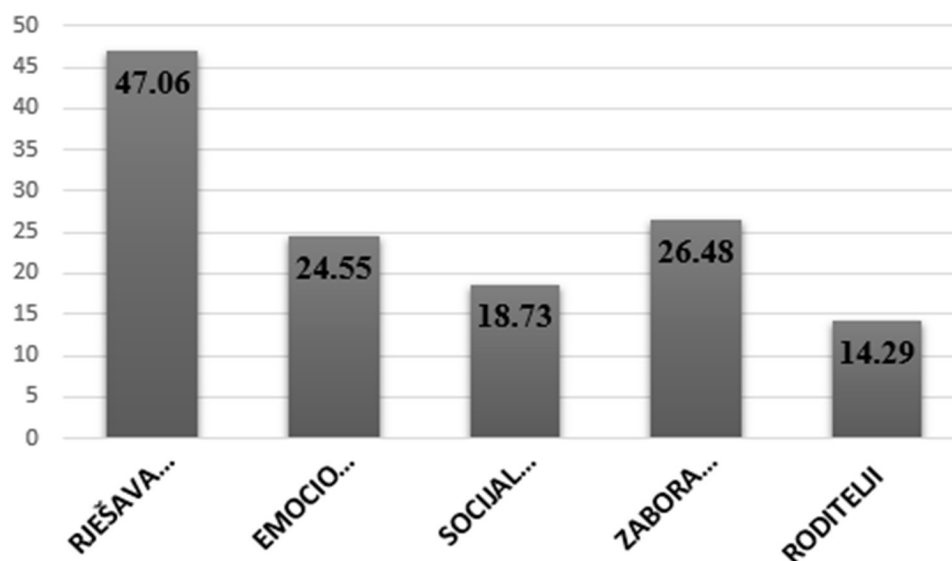
Na osnovu rezultata iz Tabele 1., vidimo da je strategija Rješavanja problema najzastupljenija strategija (M=47.0618), što se podudara s našom početnom pretpostavkom (mlađa djeca više koriste

strategije usmjerene na problem) koju smo konstruisali na osnovu istraživanja Knappa (1991). Na drugom mjestu je Zaboravljanje (M=26.4888) i Emocionalne reakcije (M=24.5572), dok su Socijalna podrška (M=18.7332) i Roditelji (M=14.29004) najmanje korištene strategije učenika petih i osmih razreda kantona Hercegovačko-neretvanskog kantona po planu i programu na bosanskom jeziku.

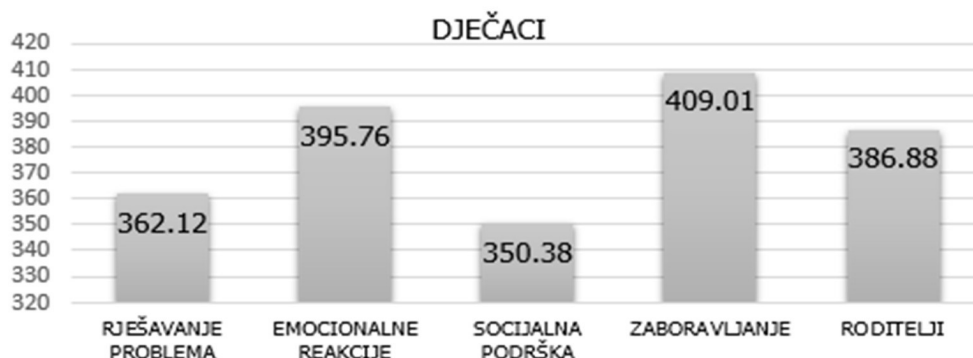
Ono što vidimo na osnovu Grafičkog prikaza 2. i Grafičkog prikaza 3. je da su dvije najzastupljenije strategije suočavanja s neuspjehom u školi kod dječaka (Zaboravljanje i Emocionalne reakcije) ustvari najmanje zastupljene strategija suočavanja s neuspjehom u školi kod djevojčica. Ono što je također zanimljivo kada upoređujemo ova dva grafička prikaza je da strategije koje su najzastupljenije kod djevojčica (Rješavanje problema i Socijalna podrška), jesu najmanje zastupljene strategije kod dječaka.

Tabela 1. Mann-Whitneyev U-test s obzirom na strategije suočavanja s neuspjehom u odnosu na spol

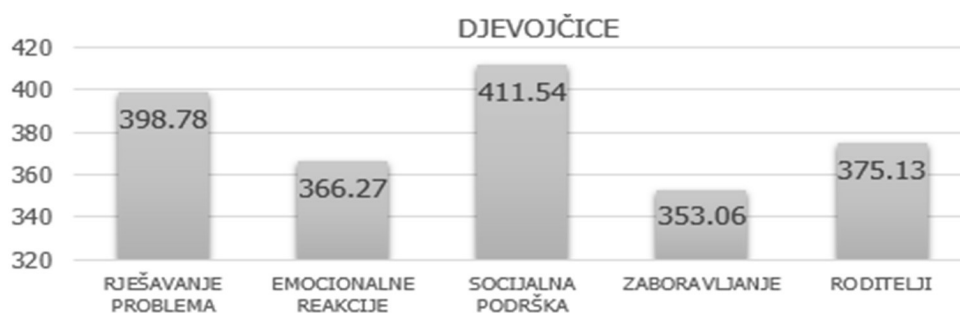
	RJEŠAVANJE PROBLEMA	EMOCIONALNE REAKCIJE	SOCIJALNA PODRŠKA	ZABORAVLJANJE	RODITELJI
Mann-Whitney U	65233.500	66779.500	60753.500	61745.000	70155.000
Asymp. Sig. (2-tailed)	.021*	.064	.000*	.000*	.459

Grafički prikaz 1. Prosječna vrijednost korištenja strategija suočavanja s lošom ocjenom u školi učenika petih i osmih razreda HNK

Grafički prikaz 2. Aritmetičke sredine strategija suočavanja kod dječaka

Grafički prikaz 3. Aritmetičke sredine strategija suočavanja kod djevojčica

Na osnovu dobivenih rezultata, vidimo da postoji statistički značajna razlika između strategije Rješavanja problema, Socijalne podrške i Zaboravljanja, dok strategija Emocionalnih reakcija i strategija Roditelji ne ističu postojanje statistički značajne razlike ($< .05$). Ovi rezultati se ne slažu sa postavljenom hipotezom, gdje je pretpostavljeno da će postojati statistički značajna razlika između dječaka i djevojčica u svim strategijama suočavanja s neuspjehom u školi, osim u socijalnoj podršci (Ingrid Brdar, 1996).

Tabela 2. Aritmetičke sredine strategija suočavanja s neuspjehom u odnosu na školski uspjeh

	ŠKOLSKI		
	USPJEH	N	M
RJEŠAVANJE PROBLEMA	1	3	321.33
	2	12	366.71
	3	129	334.00
	4	229	344.52
	5	387	418.18
	Total	760	
EMOCIONALNE REAKCIJE	1	3	466.50
	2	12	609.50
	3	129	426.78
	4	229	419.23
	5	388	335.49
	Total	761	
SOCIJALNA PODRŠKA	1	3	349.50
	2	12	431.50
	3	129	412.79
	4	229	395.71
	5	388	360.43
	Total	761	
ZABORAVLJANJE	1	3	403.17
	2	12	428.54
	3	129	396.77
	4	229	417.67
	5	388	352.47
	Total	761	
RODITELJI	1	3	505.17
	2	12	545.46
	3	129	418.66
	4	229	394.46
	5	388	354.49
	Total	761	

U Grafičkom prikazu 4. vidimo kako je strategija Rješavanja problema najviše korištena kod učenika čiji je uspjeh odličan, ali je zanimljivo i značajno to što učenici koji prolaze vrlo dobrim uspjehom (koji je kako sama riječ kaže, vrlo dobar) najčešće koriste strategiju emocionalnih reakcija čiji je fokus iskazivanje ljutnje na različite načine, što je također najviše korištena strategija kod učenika koji prolaze dobrim i dovoljnim

uspjehom. Ovi rezultati nam ukazuju na to koliki značaj za učenike ima prolaznost u školi.

Na osnovu rezultata iz Tabele 3. vidimo da postoji statistički značajna razlika ($< .05$) kod svih strategija suočavanja u odnosu na školski uspjeh učenika, osim kod strategije Socijalne podrške, te na osnovu Tabele 3. možemo zaključiti da je strategija Socijalne podrške podjednako bitna i primijenjena kod sve djece bez obzira na školski uspjeh. Ono na što se treba skrenuti pažnja je to da kada nauče primjenjivati određenu strategiju suočavanja, djeca je poslije nastave koristiti, a sama strategija emocionalnih reakcija nije konstruktivna za rješavanje određenog problema niti dugoročno smanjenje pritiska i stresa, samo momentalno. Na osnovu ovih rezultata možemo zaključiti da učenici s odličnim školskim uspjehom najčešće primjenjuju strategiju Rješavanja problema i smokrivljavanja (Ingrid Brdar 1996), što potvrđuje našu hipotezu, ako ne uzmemo u obzir učenike s vrlo dobrim uspjehom, pošto u hipotezi nije tačno definisano koji je školski uspjeh u pitanju.

Iz Grafičkog prikaza 4. i Grafičkog prikaza 5. vidimo da je strategija Rješavanja problema najzastupljenija strategija suočavanja s neuspjehom u školi ($M=397.94$), a najmanje zastupljena strategija suočavanja u petom razredu je strategija Emocionalnih reakcija ($M=341.59$). Kod učenika osmog razreda je upravo suprotno, strategija Emocionalnih reakcija je najzastupljenija ($M=421.37$), a strategija Rješavanja problema najmanje zastupljena strategija suočavanja s neuspjehom u školi ($M=356.77$).

Na osnovu rezultata iz Tabele 4. vidimo da ne postoji statistički značajna razlika u korištenju strategija suočavanja u odnosu na razred koji pohađaju, osim kod strategije Emocionalnih reakcija (< 0.05). Naša zadnja hipoteza je potvrđena, u skladu s njom mlađi učenici više koriste strategije rješavanja problema (Renk i Crasesy, 2003; Rijevec i Brdar, 1997).

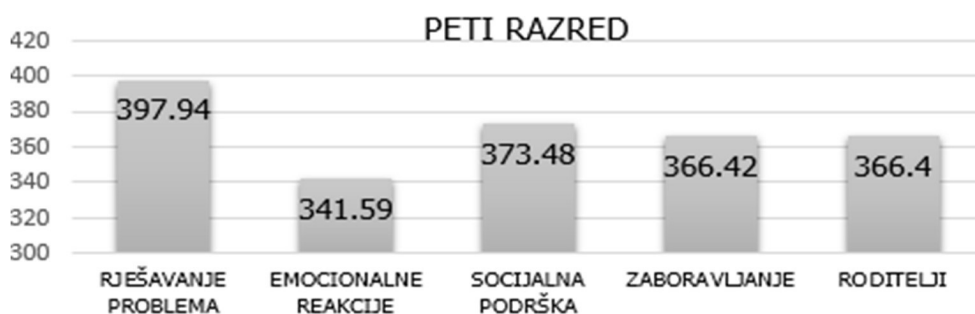
Nakon analiziranja rezultata iz upitnika, obratit ćemo pažnju i na drugi dio istraživanja - fokus grupe. Kao što je već spomenuto, učesnici su bili učenici koji su popunili upitnik. Fokus grupe smo radili u pet škola iz različitih područja HNK po planu i programu na bosanskom jeziku. Sjedili smo u krugu kako bismo lakše uspostavili komunikaciju. Nakon upoznavanja krenuli smo sa snimanjem razgovora (kako bismo poslije lakše sumirali i zapisali odgovore), gdje smo postavljali pitanja iz upitnika ili slična (pitanja su bila unaprijed pripremljena). Sva postavljena pitanja su bila objektivna i nepristrana, kako ne bismo utjecali na odgovore učesnika. Najveći broj odgovora je bio u fokusu

strategije rješavanja problema gdje djeca navode da su svjesna i odgovorna za svoju ocjenu, a kada dobiju lošu ili ocjenu kojom nisu zadovoljni, odmah se trude da je poprave. Unutar ovih izjava dobivamo drugi dio potvrde postavljene četvrte hipoteze (Učenici s boljim prosječkom ocjena češće upotrebljavaju strategiju rješavanja problema i samookrivljanja, Ingrid Brdar 1996).

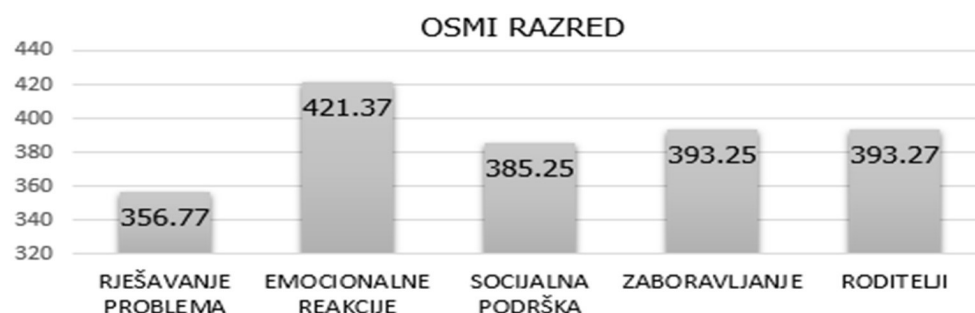
U skoro svakoj fokus grupi imali smo i odgovore učenika koji su opisivali svoj strategiju kao Emocionalnu reakciju koja je zahtijevala određenu akciju (Primjer 1. i Primjer 2.) ili potpuno povlačenje u sebe (Primjer 3. i Primjer 4.).

Tabela 3. Hi kvadrat test značajnost strategija suočavanja s neuspjehom u odnosu na školski uspjeh

	RJEŠAVANJE PROBLEMA	EMOCIONALNE REAKCIJE	SOCIJALNA PODRŠKA	ZABORAVLJANJE	RODITELJI
Chi-Square	23.636	42.625	7.835	14.194	18.100
Df	4	4	4	4	4
Asymp. Sig.	.000*	.000*	.098	.007*	.001*

Grafički prikaz 4. Aritmetičke sredine strategija suočavanja u petom razredu

Grafički prikaz 5. Aritmetičke sredine strategija suočavanja u osmom razredu

Tabela 4. ANOVA značajnost strategija suočavanja s neuspjehom u odnosu na razred

		Sum	df	Mean	F	Sig.
RJEŠAVANJE PROBLEMA	Between Groups	325.391	4	81.348	.322	.863
	Within Groups	190874.703	755	252.814		
	Total	191200.093	759			
EMOCIONALNE REAKCIJE	Between Groups	3150.830	4	787.707	8.357	.000*
	Within Groups	71260.934	756	94.260		
	Total	74411.763	760			
SOCIJALNA PODRŠKA	Between Groups	156.509	4	39.127	.946	.437
	Within Groups	31270.340	756	41.363		
	Total	31426.849	760			
ZABORAVLJANJE	Between Groups	274.180	4	68.545	1.209	.306
	Within Groups	42871.975	756	56.709		
	Total	43146.155	760			
RODITELJI	Between Groups	146.423	4	36.606	1.678	.153
	Within Groups	16496.397	756	21.821		
	Total	16642.820	760			

Primjer 1.: „Kada dobijem lošu ocjenu, mnogo se naljutim i imam potrebu da udarim nekoga“.

Primjer 2.: „Ja kada dobijem lošu ocjenu, budem ljut i uzmem bocu i gužvam je dok je ne izgužvam cijelu, onda se malo smirim“.

Primjer 3.: „Kada dobijem lošu ocjenu, ne pričam ni s kim, najlakše mi je da pričam sama sa sobom“.

Primjer 4.: „Kada dobijem lošu ocjenu, najviše volim da pričam sa svojim medom“.

Nakon obrade svih rezultata kao i fokus grupe uočavamo da učesnici ovog istraživanja najviše koriste strategije Rješavanja problema, ali da veliki značaj pored te strategije imaju i strategije Emocionalnih reakcija i Zaboravljanja koje su najčešće prisutne kod dječaka, učenika osmih razreda kao i svih učenika koji ne prolaze odličnim uspjehom. Međutim, kako najveći broj naših učenika prolazi odličnim uspjehom, ipak je najčešća strategija suočavanja s neuspjehom, strategija Rješavanje problema (N=388). Prijedlog nakon ovih rezultata bi bio da se obrati pažnja prilikom ispitivanja, ali i načina interpretacije gradiva od strane nastavnika. Svakako da i pubertet ima utjecaja, ali je zanimljivo kako to da u petom razredu strategija Rješavanja problema bude nazastupljenija, a u osmom razredu bude najmanje korištena strategija suočavanja s neuspjehom u školi. To bi također bila jako dobra tema za istraživanje. Strategije Emocionalnih reakcija i Zaboravljanja su prisutne najviše kod dječaka, ali i općenito kod svih učenika koji ne prolaze odličnim uspjehom, što je značajan rezultat i dobra tema za dalje istraživanje, jer je jako zanimljivo da su svi učenici koji ne prolaze odličnim uspjehom pod utjecajem Emocionalnih reakcija i šta učiniti kako bi učesnici, tj. učenici više koristili konstruktivne strategije za suočavanje s neuspjehom u školi.

ZAKLJUČCI

Na osnovu dobivenih rezultata istraživanja, provedenog na skupini od 761 učenika petih i osmih razreda Hercegovačko-neretvanskog kantona po planu i programu na bosanskom jeziku, u skladu s postavljenim problemima formirani su sljedeći zaključci:

1. Učesnici najčešće koriste strategiju Rješavanja problema, ali veliku ulogu imaju i strategije Emocionalnih reakcija i Zaboravljanja.
2. Rezultati istraživanja pokazuju da postoji razlika između strategija Rješavanja problema, Socijalne podrške i Zaboravljanja između dječaka i djevojčica, dok strategija Emocionalnih reakcija i strategija Roditelji ne ističu postojanje razlike između dječaka i djevojčica. Ovi rezultati se ne slažu s našom pretpostavkom, unutar koje se smatra da će postojati razlika između dječaka i djevojčica u svim strategijama suočavanja s neuspjehom u školi, osim u socijalnoj podršci.
3. Uočavamo da učenici s boljim prosjekom ocjena češće upotrebljavaju strategiju Rješavanja problema i samookrivljanja.
4. Učenici petog razreda više koriste strategije rješavanja problema u odnosu na učenike osmog razreda.

LITERATURA

- Amirkhan, J.H. (1990). A factor analytically derived measure of coping: The coping strategy indicator. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1066-1074.
- Band, E. B., Weisz, J.R. (1988). How to feel better when it feels bad: Children's perspectives on coping with everyday stress. *Developmental Psychology*, 24, 247-253.
- Brdar, I. i Rijavec, M. (1997). Suočavanja sa stresom zbog loše ocjene – konstrukcija upitnika. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 4-5 (30-31): 599 – 617.
- Casey, D. L., Dubow, E.F. (1992). Development of a self-report coping measure for elementary school children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 47-59.
- Copeland, E. P. i Hess, R. S. (1995) Differences in young adolescents coping strategies based on gender and ethnicity, *Journal of early adolescence*, 15, 2, str. 203-219.
- Endler, N. S., Kantor, L. i Parker, J. D. A. (1994.), State-trait coping, state-trait anxiety and academic performance. *Personality and Individual Differences*, 16: 663-670
- Halstead, M., Johnson, S. B., Cunningham, W. (1993). Measuring coping in adolescents: An application of the ways of coping checklist. *Journal of Clinical Child Psychology*, 22, 337-344.
- Kalebić Maglica, B. (2006). Spolne i dobne razlike adolescenata u suočavanju sa stresom vezanim uz školu. *Psihologijske teme*, 15 (1), 7-24.
- Knapp, L. G., Stark, L. J., Kurkjian, J. A. i Spirito, A. (1991) Assessing the coping in children and adolescents: Research and practice, *Educational Psychology Review*, 3, str. 309-334.
- Kohlmann, C.W., Weidner, G. i Messina, C.R. (1996). Avoidant coping style and verbalcardiovascular response dissociation. *Psychology and Health*, 11, 371-384.
- Lacković - Grgin, K. (2000). *Stres u djece i adolescenata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lazarus, R. S. (1999) *Stress and emotion: A new synthesis*, London: Free Association Books.
- Long, B.C. (1990) Relation between coping strategies, sex-typed traits, and environmental characteristics: A comparison of male and female managers, *Journal of Counseling Psychology*, str. 185-194.
- Lewis, R. (1991). How adolescents cope with different concerns: The development of the Adolescent Coping Checklist (ACC). *Psychological Test Bulletin*, Australian Council for Educational Research, November.
- Lončarić, D. (2007). Identifikacija obrazaca suočavanja sa školskim neuspjehom. *Suvremena psihologija*, 10 (1), 55-76
- Mantzicopoulos, P. (1990). Coping with school failure: Characteristics of students employing successful and unsuccessful coping strategies. *Psychology in the Schools*, 27, 138 - 143.
- Mantzicopoulos, P. (1997). How do children cope with school failure? A study of social/emotional factors related to children's coping strategies. *Psychology in the Schools*, 34 (3), 229-237.
- Moos, R. H. (1990). *Coping responses inventory manual*. Palo Alto: Stanford University and Department of Veterans Affairs Medical Center.

Patterson, J. M. i McCubbin, H. J. (1987) Adolescent coping style and behaviors: Conceptualization and measurement, *Journal of adolescence*, 10, str. 163-186.

Rijavec, M. i Brdar, I. (2002.), Coping with school failure and self-regulated learning. *European Journal of Psychology of Education*, 17: 177-194.

Spirito, A., Stark, L. J., Williams, C. (1988). Development of a brief coping checklist for use with pediatric populations. *Journal of Pediatric Psychology*, 13,555-574.

Vulić-Prtorić, A (1998) Koncept suočavanja sa stresom kod djece i adolescenata i načini njegova mjerenja, *Radovi filozofskog fakulteta u Zadru*, 36 (13), str. 135-146.

INFORMACIJE O AUTORU

Mensada Brkan